

ÎMPRUMUTURI LEXICALE SÎRBOCROATE ÎN BANAT

(pe baza ALR)

DORIN GĂMULESCU

Influența limbii sîrbocroate asupra vocabularului limbii romîne nu a fost studiată pînă în prezent în mod aprofundat ¹. Ea a fost doar semnalată cu diferite ocazii, s-au adus unele precizări și completări prețioase, fără a se merge însă la epuizarea problemei. Totuși, pînă în prezent s-a adunat un material destul de bogat, care permite cercetarea unora dintre aspectele importante ale acestei probleme ².

Este cunoscut faptul că influența limbii sîrbocroate asupra limbii romîne s-a exercitat pe două căi: una cărturărească (în secolele al XIV-lea — al XVII-lea), datorită circulației în Țările Romîne a textelor scrise în redacția sîrbă a slavei vechi, și alta populară (începînd din a doua jumătate a sec. al XV-lea), prelungită pînă în zilele noastre, datorită contactului direct dintre populația romînească și sîrbocroată în partea de sud-vest a țării.

Avînd în vedere pătrunderea împrumuturilor din sîrbocroată pe două căi și în două epoci parțial diferite, studierea lor este de mare folos pentru istoria și dialectologia limbii romîne. Deosebit de importantă este și rezolvarea problemei de principiu privind delimitarea împrumuturilor sîrbești de cele bulgărești, așa cum a arătat acad. E. Petrovici ³.

Cuvintele de origine sîrbocroată pătrund în limba romînă pe cale populară începînd cu secolul al XV-lea ⁴, cînd se intensifică contactele directe între cele două populații ⁵.

¹ Articolul lui I. Popovici, *Einige Bemerkungen über die serbo-rumänischen Lehnwörter*, publicat în «Slavia», VIII, 1, 1928, este una din primele încercări în acest sens. Lucrarea este însemnată pentru lista de cuvinte de origine sîrbocroată (în număr de 74), în timp ce considerațiile privitoare la cauzele influenței limbii sîrbocroate (p. 15—17) nu stau în picioare.

² O privire de ansamblu asupra împrumuturilor sîrbești în Banat găsim în articolul lui T. Trîpcea, *Сербские слова в банатском наречии и их значение* publicat în „Revue des études sud-est européennes”, I, 1963, nr. 1—2, p. 137—159. Articolul apărînd în timp ce lucrarea noastră se afla sub tipar, nu am putut profita de materialul bogat, însă nu în toate cazurile riguros verificat, cuprins în el.

³ Vezi *La ce lucrează lingviștii romîni*, în «Limba romînă», VIII, nr. 4, 1959, p. 60.

⁴ Vezi E. Petrovici, *Graiul carașovenilor*, București, 1935, p. 221.

⁵ Vezi M. Jivcovič, B. Berici, V. Vescu, *O srpskim i hrvatskim govorima u Banatu*, în «Novi Život», V, nr. 2, 1961, p. 77.

În prezent, populația sîrbocroată din Banat este răspîndită în partea de sud-vest și vest a acestei regiuni¹ și trăiește, în majoritatea cazurilor, în sate mixte (cu romîni, maghiari, germani)², dar prezența ei (începînd din secolele al XV-lea — al XVI-lea)³ este atestată și în Banatul de est. Această populație sîrbocroată din Banatul răsăritean a fost însă romînizată, rămînînd de la ea, așa cum dovedește acad. E. Petrovici, unele toponime cu fonetisme sîrbești (*Dubova, Cutina, Vucova* și altele)⁴.

Trîind de-a lungul veacurilor în strînsă vecinătate, populațiile romînă și sîrbocroată din Banat s-au apropiat una de alta, au deprins una limba alteia și s-au influențat reciproc. Foarte numeroase și ilustrative sînt influențele în domeniul limbii, atît cele romînești în graiurile sîrbocroate⁵, cît și cele sîrbocroate în graiurile romînești.

Primul care, după cunoștința noastră, a atras atenția asupra sîrbismelor în graiurile romînești din Banat, situîndu-le în sud-vestul Banatului, este lingvistul G. Weigand, în monografia sa asupra dialectului bănățean⁶. Ceva mai tîrziu filologul L. Șăineanu emite părerea că cuvintele de origine turcă din graiul bănățean au pătruns prin filieră sîrbocroată⁷, părere menținută pînă astăzi⁸.

Unele monografii dialectale, ca *Graiul din Țara Hațegului*⁹ (București, 1915) de O. Densusianu, *Graiul din Clopotiva*¹⁰ (în «Grai și suflet», VII, 1943) de M. Gregorian și *Graiul din Valea Crișului Negru*¹¹ (București, 1961) de Teofil Teaha, pe lîngă faptul că specifică originea sîrbocroată a unor cuvinte și explică împrejurările în care au fost împrumutate, întregesc imaginea despre repar-țiția lor teritorială.

Multe cuvinte împrumutate din sîrbocroată pe cale populară au fost cuprinse în dicționarele noastre etimologice, altele au fost explicate în diferite studii cu caracter lexico-sematic¹² sau etimologic. Cităm dintre acestea din urmă

¹ La o localizare aproximativă a graiurilor sîrbești m-au ajutat tovarășii E. Vrabie și M. Jivcovi, cărora le mulțumesc și pe această cale.

² Vezi M. Jivcovi, B. Berici, V. Vescu, *op.cit.*, p. 78.

³ Vezi S. Dragomir, *Vechimea elementului românesc și vechimea colonizărilor străine în Banat*, extras din «Anuarul Institutului de Istorie Națională», Cluj, 1924, p. 8.

⁴ Vezi E. Petrovici, *Daco-slava*, în «Dacoromania», X, p. 244, 250, 263.

⁵ Cf. V. Vescu, *Particularități sintactice și lexicale în graiurile sîrbocroate din Banat*, comunicare ținută la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Catedra de limbi slave a Fac. de filologie din București, în februarie 1962.

⁶ Vezi G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în «Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache», Leipzig, III (1896), p. 199—200. În această monografie lexicul nu este tratat. Se dau numai un glosar.

⁷ Vezi L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii romîne*, vol. I, Buc., 1900, p. 80—84.

⁸ Vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, 1961, p. 97: «În această parte a țării (Banat) nu se găsesc cuvinte de origine turcă, exceptînd pe acelea care au pătruns prin filieră sîrbo-croată».

⁹ În această lucrare se dau o listă de cuvinte din acest grai (p. 55—60), una de toponime (p. 68—72) și alta de nume de persoane (p. 80—81), de origine slavă, printre care se află și multe sîrbisme.

¹⁰ La capitolul lexic sînt date cinci cuvinte pe care autorul le socotește sîrbocroate (p. 148—149). Vezi și glosarul (p. 184—193), unde se dau și unele etimologii.

¹¹ «O mare parte din cuvintele de origine sîrbă, care circulă în Banat, le întîlnim și în Bihor. Aceste cuvinte au pătruns în graiul bihorenilor în urma deselor și neîntreruptelor lor călătorii în cîmpia Banatului» (p. 127). Mai departe se dau unele exemple.

¹² Vezi: S. Pop, *Cîteva capitole din terminologia calului*, în «Dacoromania», V (1927—1928), Cluj, 1929, p. 51—271; E. Petrovici, *Folklor din Valea Almăjului*, în «Anuarul Arhivei de folklor», III, 1935, p. 25—158 (vezi în special glosarul, p. 147—157, unde se dau și unele etimologii sîrbești); M. Sala, *Termenii pentru «unchi» după Atlasul*

notele etimologice publicate de S. Pușcariu¹, N. Drăganu², V. Bogrea³, C. Lacea⁴ în «Dacoromania» și A. Scriban⁵ în «Arhiva». Dar cele mai numeroase și, aș spune, cele mai precise etimologii sîrbocroate au fost date de acad. E. Petrovici, care, pe lângă stabilirea etimologiei, face o serie de considerații de principiu, privind vechimea cuvintelor împrumutate⁶, aria lor de răspîndire⁷, tratamentul fonetic pe care îl suferă în limba romînă⁸ și altele.

Foarte importante pentru studierea împrumuturilor lexicale în graiurile romînești din Banat sînt și glosarele regionale⁹, care cuprind un bogat material în majoritatea cazurilor neprelucrat¹⁰. Valoarea științifică a acestor glosare este însă redusă de faptul că notarea fonetică nu este exactă, sensul cuvintelor nu este totdeauna clar ilustrat¹¹ și nu se dau indicații precise asupra ariei lor de răspîndire.

Unele dintre aceste lipsuri sînt înlăturate în volumele *Atlasului lingvistic romîn* apărute pînă în prezent¹², care însă nu redau întreaga sferă semantică

lingvistic romîn, în «Studii și cercetări lingvistice», 1—2, VI, 1955, p. 145—146; I. Pătruț, *Influences slaves et magyares sur les parlers roumains*, în «Romanoslavica», I, București, 1958, p. 42. Vezi și G. Mihăilă, *Contribuții la studierea geografiei împrumuturilor slave în limba romînă*, în «Romanoslavica», VII, p. 23—54; acad. E. Petrovici, *Raportul dintre izoglozele dialectale slave și izoglozele elementelor slave ale limbii romîne*, în «Romanoslavica», VII, p. 11—22. Avîndu-se în vedere împrumuturile sîrbocroate în Banatul romînesc, nu cităm aici și lucrările referitoare la împrumuturile sîrbocroate în graiul romînilor din Banatul iugoslav.

¹ «Dacoromania», II (1921—1922), p. 595—596.

² «Dacoromania», III (1922—1923), p. 704; V (1927—1928), 1929, p. 328, 329, 347; VI (1929—1930), 1931, p. 347.

³ «Dacoromania», III (1922—1923), p. 79, 231, 734; IV₂ (1924—1926), 1927, p. 802, 816, 821, 822, 833, 855.

⁴ «Dacoromania», III, p. 749.

⁵ «Arhiva», XXVIII, 1921, nr. 1, p. 73; XXIX, 1922, nr. 4, p. 478; XXXI, 1924, nr. 1, p. 38.

⁶ Vezi E. Petrovici, *Vestiges des parlers slaves remplacés par le roumain*, în «Balcania», VI, București, 1943, p. 498—501.

⁷ Vezi *op. cit.*, p. 512 și *O seamă de sîrbisme din Banat*, în «Dacoromania», VI (1929—1930), p. 366—369.

⁸ Vezi «Dacoromania», V (1927—1929), Cluj, p. 482—483.

⁹ Vezi Romul S. Molin, *Din graiul bănățenilor*, în «Noua Revistă Romînă», 1910, nr. 13—14, p. 191—192; E. Novacoviciu, *Cuvinte bănățene*, Oravița, 1924; L. Costin, *Graiul bănățean*, vol. I, Timișoara, 1926, vol. II, T. Severin, 1934; S. t. Pașca, *Glosar dialectal alcătuit după materialul cules de corespondenți din diferite regiuni*, în «Analele Academiei Romîne», Mem. secției lit., t. IV, București, 1928—1929. În ultima vreme, astfel de glosare au apărut în revistele «Cum vorbim» și «Limba romînă». Vezi, de pildă, *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute după 23 August 1944*, în «Limba romînă», nr. 4, 1959. Bibliografia e continuată în LR, numerele 4 ale fiecărui an. Vezi și *Materiale și cercetări dialectale*, I, Editura Academiei R.P.R., 1960, și Pia Grădea, *O culegere de cuvinte bănățene*, în *Lexic regional*, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1960, p. 120—121.

¹⁰ Unele etimologii științifice stabilește doar Șt. Pașca, în *op. cit.* În celelalte glosare indicațiile etimologice, în măsura în care există, au un caracter diletant (vezi, de ex., L. Costin, *op. cit.*, vol. I, p. 112: *gost* «oaspe» <germ. *Gast*).

¹¹ De ex., L. Costin, *op. cit.*, vol. I, p. 58: *bîdac*, pl. *bîdace* = *chilăviță*, *cazma*, dă ca exemplu prepoziția: *adă bîdacul*.

¹² Dăm mai jos titlul volumelor și în paranteză prescurtările folosite: *Atlasul lingvistic romîn*, publicat de Muzeul limbii romîne din Cluj, Partea I, vol. I—II, Cluj-Sibiu-Leipzig, 1938—1942 (ALR I); *Atlasul lingvistic romîn*, publicat de Muzeul limbii romîne din Cluj, Partea a II-a, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940 (ALR II); *Atlasul lingvistic romîn, serie nouă*, întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., Editura Academiei R.P.R., volumul I și II, București, 1956 (ALR s.n.); *Micul atlas lingvistic romîn* publicat de Muzeul limbii romîne din Cluj, partea I, vol. I—II, Cluj-Sibiu-Leipzig, 1938—1942 (ALRM I); *Micul atlas lingvistic romîn*, publicat de Muzeul limbii romîne din Cluj, partea

a cuvintelor, de cele mai multe ori ele fiind notate doar cu un singur sens (acela pentru care a fost pusă întrebarea).

Foarte importantă pentru studierea cuvintelor de origine slavă din regiunea Banat este notarea răspunsurilor din două localități sirbești (Carașova¹, pct. [25], și Gad, pct. [37]) și una bulgărească (Beșenova Veche², pct. [48]), în volumele în care se publică materialul cules de acad. E. Petrovici³. În felul acesta cercetătorul are posibilitatea să raporteze împrumuturile și la graiurile din care ele au fost nemijlocit împrumutate, raportarea lor la termenii corespunzători din limba literară nefiind totdeauna edificatoare.

Totuși, delimitarea împrumuturilor sîrbocroate din graiurile românești din Banat de celelalte împrumuturi slave, în special vechi bulgare, nu este totdeauna ușor de făcut. Aceasta atît din cauza situației lingvistice complexe din regiunea Banat, unde pe lângă sirbi trăiesc și alte populații slave — bulgari, cehi, slovaci, ucraineni, cît și datorită faptului că rețeaua punctelor anchetate pentru *Atlasul lingvistic român* nu este suficient de deasă⁴. În sfîrșit, o altă greutate constă în faptul că atît graiurile sirbești cît și celelalte graiuri, maghiare și germane, de pildă, din această regiune nu sînt încă localizate precis.

Pe de altă parte, un număr însemnat de cuvinte, numite de Stoiko Stoikov bănățenisme⁵, sînt comune tuturor — sau majorității — limbilor vorbite în regiunea Banat și, datorită aspectului lor fonetic și sensului comun, stabilirea limbii din care au fost nemijlocit împrumutate este foarte greu de făcut.

Din această cauză, cu toată străduința noastră de a evita o atare situație, este posibil ca în lista cuvintelor studiate mai jos, pe de o parte, să fie omise unele cuvinte provenite din limba sîrbocroată, iar pe de altă parte, să fie incluse și cuvinte care pot avea o etimologie multiplă⁶ — sîrbă și bulgară, de pildă.

În lucrarea de față ne ocupăm de cuvintele de origine sîrbocroată pătrunse în graiurile românești din Banat folosind materialul *Atlasului lingvistic român*. În mod special am căutat să stabilim, folosind mai ales datele geografiei lingvistice, căile lor de pătrundere, domeniul la care se referă, aria lor de răspîndire.

a II-a, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940 (ALRM II); *Micul atlas lingvistic român, serie nouă*, întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., Editura Academiei R.P.R., București, 1956 (ALRM s.n.). Emil Petrovici, *Texte dialectale*, supliment la *Atlasul lingvistic român*, II, Sibiu-Leipzig, 1943 (ALRT). La data definitivării articolului volumul al III-lea din ALR (serie nouă) nu apăruse încă (1962) și, de aceea, materialul cuprins în el nu a fost folosit.

¹ Materialul sîrbocroat cules cu prilejul anchetei lingvistice în această localitate a fost prelucrat de acad. Emil Petrovici în monografia *Graiul carașovenilor*, Buc., 1935.

² Graiul bulgăresc din această localitate a fost studiat recent, pe baza materialului cuprins în Atlas și a observațiilor proprii, de lingvistul bulgar Stoiko Stoikov într-o serie de articole. Lexicul este tratat în lucrarea *Говорът на село Бешенов в Банат* (pe baza materialului *Atlasului lingvistic român*), în «Български език», 1960, nr. 5.

³ ALR II și ALR s.n.

⁴ I.-A. Candrea a efectuat o anchetă lingvistică în Banat, într-o rețea foarte deasă — 260 puncte —, pe baza căreia a alcătuit un atlas lingvistic al graiurilor din Banat format din 130 hărți. Din păcate, acest atlas, deși gata din 1924, nu a fost încă publicat. Au apărut doar cîteva hărți în articolul *Constataări în domeniul dialectologiei*, în «Grai și suflet», I, 1 (1924), p. 169 și urm.

⁵ Vezi Stoiko Stoikov, *op. cit.*, p. 388.

⁶ Pentru problemele etimologiei multiple vezi acad. A.I. Graur, *Studii de lingvistică generală*, variantă nouă, Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 67—77.

Materialul lexical cules l-am grupat în trei capitole, după cum constituie un împrumut din sîrbocroată, un împrumut din altă limbă prin mijlocirea limbii sîrbocroate sau reprezintă un cale.

Trebuie spus de la început că mai ales între primele două capitole nu există o delimitare riguroasă. În primul capitol au fost incluse, pe lângă cuvintele care au în sîrbocroată o origine slavă comună, și altele, împrumutate din diferite limbi cu care a venit sîrbocroată în contact — și prin urmare ar trebui să figureze în capitolul al doilea — dar a căror etimologie în sîrbocroată ne e neclară.

În transcrierea cuvintelor s-a evitat literarizarea, căutîndu-se să se redea formele cele mai apropiate de pronunțarea locală. Aceasta, atît din cauză că păstrarea aspectului fonetic al cuvîntului împrumutat face mai evidentă originea și vechimea lui, cit și pentru că literarizarea este legată de unele greutăți. Așa, de pildă, literarizate pe baza normele existente¹, cuvintele *rid* și *gradie* ar trebui să sune *ridi* și *gradie*², or, aci *d* nu provine dintr-un *d* urmat de *i*, *e*, ci e un sunet reprodus din cuvintele sîrbești *rid* și *grada*, care au fost împrumutate în graiul bănățean. Sau cuvintele *tetă*, *ćeme*, literarizate, ar fi avut formele *tetă*, *teme*, ceea ce nu ar fi permis să se observe faptul că în aceeași poziție (urmat de *e*) *t* rămîne neschimbat în cuvîntul *tetă*, în timp ce în cuvîntul *ćeme* (< scr. *teme*) trece în *ć*.

Pe de altă parte, redarea exactă a pronunțării nu a fost posibilă din cauza numărului mare de semne pe care ar fi trebuit să-l întrebuițăm³.

Pentru înțelegerea modului în care am făcut transcrierea sînt necesare următoarele precizări:

a) nu s-a urmărit redarea variantelor vocalice, ele fiind toate notate cu semnul corespunzător pentru vocala din limba literară (Așa, de pildă *e*, *ę*, *ě* au fost redade prin *e* (*tošešćě* = *tošešće*, *zābuñěsc* = *zābunesc*)⁴;

b) s-a scris peste tot *š*, *j*, deși înainte de *e*, *i*, aceste litere trebuie citite *ś*, *ž*, iar în celelalte poziții *š*, *ž*;

c) *ć*, *d* notează africaterile *tś* și respectiv *dź*;

d) *i* este folosit și pentru a indica o consoană muiată (*pilari* = *pilarij*, *poñavā* = *pontavā*)⁵.

A. Cuvinte împrumutate din limba sîrbocroată⁶

BÁBITĂ, s. f., « moașă » (ALR I, h. 212, pct. 35, 45, 49, 77 și ALRM II, m.n. p. 71, întrebarea 2651, pct. 36) < scr. *bābica* « idem » (Rj. JAZU⁷, I, 131),

¹ Vezi E. Petrovici, *Folklor din valea Almăjului*, p. 37—39, 59.

² Așa și este literarizat acest cuvînt în DA.

³ Cei interesați de pronunțarea exactă a cuvintelor o pot afla din Atlas, dat fiind că la fiecare cuvînt este indicat volumul, harta și punctul unde figurează.

⁴ La fel s-a procedat și în cazul pronunțării diftongate a vocalelor (*zvon* = *zvon*).

⁵ Vezi sistemul de transcriere aplicat de acad. E. Petrovici, în *Folklor din valea Almăjului*.

⁶ Tot la acest capitol au fost incluse și cuvintele a căror origine în limba sîrbocroată nu am putut-o stabili cu precizie.

⁷ Dăm mai jos prescurtările folosite: CADE = I.-A. Candrea — Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, București, 1931; DA = *Dicționarul limbii romîne*, publicat de Academia Romînă, București, 1913 și urm.; DLRM = *Dicționarul limbii romîne moderne*, Editura Academiei R.P.R., 1958; m.n. = material necartografiat; Rj. JAZU = *Rječnik*

cu accentul sîrbocroat pe prima silabă. În dicționarele noastre etimologice nu este atestat cu acest sens. Cuvîntul este împrumutat și în istroromînă — pct. 01, 02 — și în pct. 10 din Banatul iugoslav.

BAȘ, adv., «chiar», «tocmai» (ALR s.n., h. 50, pct. 47: «s-o rupt coasa baș din grumadz») < scr. *baš* «idem» (DLRM), pentru explicarea căruia Rj. JAZU (I, 194 și 196) trimite la scr. *bah* < *bh*¹.

BÍCHITĂ, s.f. «borceag», «măzărice» (ALR s.n., h. 143, pct. 29, 36) < scr. *bikica* (formă diminutivă din *bika* «măzărice», împrumutat, probabil, din germ. *Binz*, cf. Rj. JAZU, I, p. 300)².

BOBRÍC, s.m., «rinichi» (ALR I, h. 48, pct. 30, 35, 40, 77); au fost notate și variantele *brobec* (pct. 49), cu metateză, și *bobreț* (pct. 45), formă refăcută după pluralul sîrbocroat *bubreži* < scr. *bubrek*, *bubreg* (CADE, Rj. JAZU, I, p. 702).

BRÁTĂ, s.m., «frate vitreg (mai mare)» (ALR I, h. 161, pct. 69) «nene (bade)» (h. 162) și «cumnat» (h. 263, pct. 56). < scr. *brata* (DA), cu aceleași sensuri (vezi Rj. JAZU I, p. 598, 605). Interesantă este observația subiectului din acest punct că «vorba e luată de la sîrbi».

BRÁVĂ, s.f., «broasca ușii» < scr. *brava* (DA), cu sensul «broască (la ușă)», «încuietoare» (Rj. JAZU I, p. 611). Cuvîntul are o răspîndire generală în Banat. În punctul 47 se întrebuițează cu sensul «limbă de la clanța ușii» (ALR II, p. 120, m.n. întrebarea 3809), în pct. 36 (ALR II, p. 130, h. 250) înseamnă «zăvor», iar în pct. 2 (ALR II, p. 131, h. 252) «încuietoare».

BULVÁN, s. m., «trunchi de copac» (ALRM s. n., h. 614, pct. 2, 47, 76, 105, și «stîlp (sub podul morii)» (ALR s. n., h. 166, pct. 29) < scr. *balvan* «bîrnă» (DLRM), pus în legătură cu tăt. *balaban* «mare» (Rj. JAZU, vol. I, p. 167—168).

BŪTĂV, adj., «buced», «gîmfat» (ALR II, p. 53, h. 106, pct. 29; în pct. 2 a fost notată varianta *buftăv*³) < scr. *butav* «cărnos» (DA).

CAZÁICĂ, s. f., «arătător la ceasornic» (ALRM II, h. 175, pct. 47) < scr. *kazālĭka* «idem» (Kangrga-Ristić, p. 349).

ĆEME, s. f., «creștetul capului» (ALR I, h. 5, pct. 9) < scr. *teme* «idem», (Vuk, p. 759).

ĆÍTAV, adj., «întreg» (ALR II, m. n., p. 54, întrebarea 4165, pct. 47): «nu-i baș *citav* la cap, cam bolînd» < scr. *ĉitav*, care, pe lângă sensul de «întreg», îl are și pe acela de «sănătos la minte» (cf. Rj. JAZU, II, p. 48)⁴.

CLET, s. m., «cămară» (ALRM II, h. 292, pct. 4, 8, 36, 76) < scr. *klet* «idem» (Kangrga-Ristić, p. 369).

CLIUC, s. n., «tescovină» (ALR s. n., h. 237, pct. 36) < scr. *kljuk*,⁵ «idem» (Kangrga-Ristić).

hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svjet izdaje, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1880 și urm.; *Tolstoi* = I. I. Tolstoi, *Serbsko-horvatsko-ruski slovari*, Moscova, 1958; *Tiktin* = H. Tiktin, *Rumänische-deutsches Wörterbuch*, București, 1903—1925; *Vuk* = Vuk Stef. Karadžić, *Srpski rječnik*, istumačen njemačkim i latinskijem riječima, Beograd, 1935; *Kangrga* — Ristić = Ristić Sv. i Kangrga Jov., *Речник српскохрватског и немачког језика*, Други део: Српскохрватски-немачки, Beograd, 1928; *Mallouf* = N. Mallouf, *Dictionnaire turc-français*, vol. I și II, Paris 1863—1867.

¹ DLRM, p. 69, consideră că acest cuvînt este împrumutat în sîrbocroată din turcă.

² Cf. *bikica* în pct. [25] și *bicău* în restul Banatului și Transilvania.

³ L. Costin, *op.cit.*, p. 46, 67 dă varianta *buctav*.

⁴ DA trimite la forma *ĉitov*, pe care o explică prin scr. sau bg. *ĉitov*.

⁵ CADE trimite la scr. *kljuk*, fiind probabil vorba de o greșeală de transcriere.

COPȘÊG, s. n., « postavă », « veșcă » (ALR s. n., h. 176, pct. 36) < scr. *kovčeg* « ladă » (vezi Vuk, p. 292).

COTĂRIȚĂ, s. f., « coș » (ALR II, p. 137, h. 266, pct. 2, 27, 29, 36, 76)¹ < scr. *kotarica* (DLRM) « idem » (Vuk, p. 304). *Cotărițari* « împletitor de coșuri » (ALR s. n. h. 533) este un derivat format pe teren românesc cu ajutorul sufixului -ar. Derivatul scr. format cu ajutorul aceluiaș sufix prezintă ȃ în loc de ț (Cf. *kotaričar*, aceeași hartă, pct. [25]).

DIÊDĂ, s. m., « bunic » (ALR I, h. 169, pct. 5), « moșneag » (ALR I, h. 189, același punct) < scr. *deda*, *ded* « bunic » (Rj. JAZU, II, p. 434).

DÓICHINE, s. f., « doică » (ALR I, h. 222, pct. 40, 45, 69) < scr. *dojkinja* « idem » (Rj. JAZU II, p. 587).

GAÎ, s. n., « huci (pădure mică, deasă, formată din copăcei și tufișuri) » (ALR s. n., h. 585, pct. 76) < scr. *gaj* « idem » (Rj. JAZU III, p. 89).

ĐÎVĂR, s. m., « cel care strigă la masă cinstele » (ALR II, p. 80, m. n., întrebarea 2686, pct. 27), « chemător la nuntă » (ALR II, p. 81, h. 161, pct. 27, 36, 76), « însoțitorul miresei » (ALR II, h. 162, pct. 29, 53, 64)² < scr. *dever*, *djever*, *diver* (Rj. JAZU II, p. 460—461).

GOST, s. m., « oaspe » (atestat o singură dată — ALRT, pct. 76): « Viñiră tri gošč la pópa » < scr. *gost* « idem » (Tiktin).

GRĂĐIE³, s. f., « cherestea », « lemn de construcție » (ALR s. n., h. 621, pct. 29, 36, 47 *grade*, 76) scr. *grada* « material de construcție » (vezi DA, sub *grade*, *gradie*)⁴.

GUZÎNĂ, s. f., « partea inferioară a snopului » (ALR s. n., h. 71, pct. 76): « snopii sînt tăt cu guzîna afară ». Aspectul fonetic al cuvîntului, cu *q > u*, ne trimite la limba sîrbocroată. Acad. E. Petrovici presupune existența în graiurile dispărute din estul Banatului a unei forme *guzina*, provenită din rădăcina *gqz-* care a stat la baza cuvîntului românesc⁵.

LOM, s. n., « pobirici » (ALR s. n., h. 254, pct. 36) < scr. *lom* « crengi rupte » (Rj. JAZU VI, p. 442).

LOPĂTÎȚĂ, s. f., « spată » (ALR II, m. n., p. 35, întrebarea 2198) < scr. *lopatica* « idem » (Rj. JAZU VI, p. 153). Cuvîntul este răspîdit în tot Banatul, sudul Crișanei și Ardealului.

LÓZĂ, s. f., « vrej » (ALR s. n., h. 196): « loză de crumpi » < scr. *loza* « idem » (vezi Rj. JAZU VI, p. 176). Cuvîntul este răspîdit în Banat, Crișana și sud-vestul Ardealului⁶. Pentru originea sîrbocroată a acestui cuvînt pledează, pe lângă aria lui, și păstrarea lui *o*, nediftongat ca în *loază*, care este un împrumut slav mai vechi (vezi DLRM, *loază* < vsl.)⁷.

MAH, s. n., « avînt » (ALR II, p. 23, m. n., întrebarea 6956, pct. 27): « tușește pînă își face mahul de cîntat » < scr. *mah* « idem » (Tolstoi, p. 398)⁸.

MILUÍ (a), vb. tr., « a mîngîia » (ALR I, h. 235, pct. 35, 40). Cu acest sens vine din scr. *milovati*, prez. *milujem* « idem » (Rj. JAZU VI, p. 701)⁹.

¹ Cf. și *kotarica* în pct. [25], [37].

² Au fost notate variantele *dever* (pct. 29), *divăr* (pct. 53), *diavăr* (pct. 64).

³ Vezi harta nr. 3.

⁴ Vezi nota 2 de la p. 219.

⁵ Vezi E. Petrovici, *Vestiges...*, în « Balcania », VI, p. 500—501.

⁶ Vezi harta nr. 2.

⁷ Dictionarele romînești (de ex. Tiktin) explică ambele forme, *loză* și *loază*, prin vsl. *loza*.

⁸ Etimologia a fost dată de E. Petrovici în « Dacoromania » IV, p. 367.

⁹ Vezi și h. 237 « Împac copilul », pct. 35, 40, 77.

MÎRC¹, adj., «cafeniu», «roib» (ALR s. n., h. 275, pct. 36, 47) < scr. *mrk* «întunecat», «brun» (vezi Tolstoi, p. 418). Cf. în pct. 37 *mrk konj* și în pct. 36 «cal mîrc»².

MÎRȘAV³, adj., «slab», «care nu e gras» (ALRM I, h. 96). Cuvîntul este răspîndit pe o arie întinsă formată din Banat, nordul Olteniei, sud-vestul Transilvaniei și sudul Crișanei. Cu acest sens provine din scr. *mršav* «idem» (vezi Vuk, p. 386).

MLÊȘE, s. f., «plantă cu floarea galbenă care trăiește în pădure; dacă o strivești se scurge din ea un suc alb spumos, cu care se ametește pește în riu»⁴ (ALRT, pct. 2, p. 1) < scr. *mleča* «*Euphorbia cyparissios*» (vezi Kangra-Ristić, p. 467)⁵.

NAOCÓL, adv., «în jur» (ALRT, pct. 29, p. 22): «și atunci au pus jeghiu pe țest și *naocol* de el» < *naokolo* «idem» (vezi Vuk, p. 412).

PÊȘĂC, s. m., «nisip» (ALR s. n., h. 10, pct. 36) < scr. *pesak* «idem» (vezi Rj. JAZU IX, p. 840). Au fost notate și adjectivele *peșăcos* (pct. 29, 47) *peșăcari* (pct. 36), ambele derivate pe teren romînesc cu ajutorul sufixelor -os, -ar.

PILĂRI, s. m., «neguțător», «precupeț» (ALR s. n., h. 274, pct. 53): «pilari de oște (boștină)» < scr. *piljar* (DLRM) cu aceleași sens (Vuk, p. 516).

PÎRPOR⁶, s. n., «pojar» (ALR I, h. 115, pct. 5, 9, 12, 24), «scarlatină» (h. 116, pct. 1) < scr. *prpor* (CADE) «compresă fierbinte (din cenușă stinsă cu apă)» (Tolstoi, p. 774).

POD, s. n., «dușumea» (ALR II, p. 31, m. n., întrebarea 2181 «ce este aspru»). Dicționarele romînești (cf. Tiktin, CADE) trimit la scr. *pod* și vsl. *podŭ*, fără să se pronunțe în mod hotărît. Sensul cuvîntului, însă, și punctul în care a fost notat ne îndreptătesc să-l explicăm prin scr. *pod* «idem» (Tolstoi, p. 618).

POMOČ ÎTĂ, s. f., «lăturaș (la carul de cărat grîu)» (ALR s. n., h. 63, pct. 47) < scr. *pomočnica* «prăjină cu care se presează de sus încărcătura de fin și se leagă» (vezi Rj. JAZU X, p. 706 și Vuk, p. 55).

PONIÁVĂ, s. f., «țol», «pătură (pe care se bate porumbul, fasolea, etc.)» (ALR s. n., h. 494)⁷ < scr. *ponjava* (DLRM) cu același sens (Vuk, p. 557). Este răspîndit în Banat, sudul Ardealului și Crișanei.

POTÊGĂ, s. f., «lambă» (ALR, s. n., h. 346, pct. 97) < scr. *potega*, *poteg* «idem» (Rj. JAZU XI, p. 117). Au fost notate și variantele *poteg*, s. n. (pct. 36, 76), și *poteglă* (pct. 53).

REZĂ, s. f., «zăvor» (ALR II, p. 130, h. 251, pct. 47) < scr. *reza* (CADE) «zăvor», «limbă la broasca ușii» (vezi Tolstoi, p. 824).

RID adj., «cafeniu deschis» (ALR s. n., h. 275, pct. 47): «cel rid (calul) e mai roșu de cît cel mîrc». Provine din scr. *rid* «roșcovan», «roib» (Vezi Vuk, p. 669).

¹ Vezi harta nr. 1.

² CADE trimite la scr. *mrkov* «cal roib».

³ Cuvîntul este accentuat și *mršáv* (pct. 59).

⁴ Definiția aceasta este dată de acad. E. Petrovici în ALRT.

⁵ Acad. E. Petrovici deduce cuvîntul romînesc din scr. *mleč* «numele mai multor plante cu suc alb ca de ex. *Euphorbia*». Vezi ALRT, p. 317.

⁶ Vezi G. Mihăilă, art. cit., p. 50

⁷ Vezi harta nr. 2.

SĚCĂ, s. f., « lele » (ALR I, h. 203, pct. 40), « cumnată (soția fratelui mai mare) » (hartă 264, pct. 54) < scr. *seka* « soră », « surioară », folosit și ca formulă de adresare (Vezi Vuk, p. 696).

SLĀBĪNĀ, s. f., « vîntre » (ALR II, p. 31, h. 61, pct. 36). S-au înregistrat și variantele *slābinā* (pct. 76), *slābie*¹ (pct. 2) < scr. *slābina* (CADE), accentuat și *slabina* « idem » (Tolstoi, p. 879).

SLĀVĪNĀ², s. f., « canea » (ALR II, p. 149, h. 290, pct. 2, 36, 53, 812, 848) și *slivīnā* (pct. 836) < scr. *slavina* (DLRM) « cep », « dop » (Vuk, p. 712).

SLOG, s. n., « coamă (pe mijlocul arăturii) » (ALR s. n., h. 31, pct. 105) < scr. *slog* (DLRM) cu sensul « hotar » (între două răzoare, cf. Vuk, p. 714).

SNĀGĀ, s. f., « putere » (ALR I, h. 63, pct. 9): « fără *snagā* » (fără putere) < scr. *snaga* (DLRM) « id. » (Vuk, p. 720).

STRĪNĀ, s. f., « lele » (ALR I, h. 203, pct. 40) < scr. *strina* « mătușă », folosit și ca formulă de adresare (Vuk, p. 743).

SŪDĪNĀ, s. f., « soartă », « destin » (ALRT, p. 28, pct. 27): « Cică nu taie salca, numa taie *sudina*, să-i vină *sudina*: feciorul care i-a fi rînduită de bărbat » < scr. *sudina* « idem »³.

ȘĀRCĂ⁴, s. f., « țîtină » (ALR II, m. n., întrebarea 3980, pct. 53) < scr. *šarka* « idem » (TDSR, p. 1076). S-au notat și variantele *šargā* (pct. 36), *šarc* (pct. 64, 76).

ȘĪBE, s. f., « uscături » (ALR II, p. 142, h. 275, pct. 29) < scr. *šiblje* « tufiș », « lăstăriș » (vezi Vuk, p. 867).

ȘUMĀRI⁵, s. m., « pădurar » (ALR s. n., h. 583, pct. 2, 29, 36, 47, 53, 64, 76) < scr. *šumar* « idem » (Vuk, p. 867).

TĒTAC, s. m., « unchi (soțul mătușii) » (ALR I, h. 166, pct. 40) < scr. *tetak* « idem » (Vuk, p. 761)⁶.

TĒTĀ, s. f., « mătușă (sora mamei) » (ALR I, h. 167, pct. 40, 56) < scr. *teta* « idem » (Vuk, 671).

TOȘĪ (a), vb. tr., « a pritoci » (ALR s. n., h. 246, pct. 2, 36): « Îl *toșim*, îl punem în alt vas » (pct. 47) < scr. *točiti* « idem » (Vuk, p. 768)⁷.

TŌRINĀ, s. f., « staniștea oilor » (ALR s. n., h. 318, pct. 36) < scr. *torina* (CADE) « loc gunoit care a servit mai înainte ca ocol pentru vite » (Tolstoi, p. 946).

TRĪCNĪ, *trāgni*, vb. intr. (ALR II, h. 223) « a tresări » < scr. *trgnuti se* « idem » (Vuk, p. 770)⁸. Este răspîndit în Banat, sud-vestul Ardealului și nord-vestul Olteniei.

TULŪZ, s. m., « tulpină de porumb » (ALR s. n., h. 117): « braț de tuluji (strujeni) » (pct. 2), « znopi di tuluji » (pct. 105) < scr. *tuluz* « idem » (Vuk, p. 469, 779).

ŪICĂ⁹, s. m., « unchi (fratele tatei) » (ALR I, h. 165, pe o arie formată din Banat și nord-vestul Olteniei), « bade » (hartă 202, pe aceeași arie ca și

¹ CADE dă numai această formă.

² Vezi harta nr. 3.

³ Etimologia a fost stabilită de acad. E. Petrovici în ALRT, p. 323.

⁴ Vezi harta nr. 1.

⁵ Vezi harta nr. 2.

⁶ Vezi M. Sălă, *Termenii pentru unchi după Atlasul lingvistic român*, în « Studii și cercetări lingvistice », 1—2, VI, p. 145—146.

⁷ Vezi și ALR II, p. 58, m.n., întrebarea 4184: « îi curge sînge din nas », pct. 2: « la toșit sînjili »; cf. expresia scr. *krvlju tožio* « a vărsat sînge » (Vuk, p. 768).

⁸ În pct. 1, 12, 24 — *mă spămînt*, alături de *trînesc* (Vezi ALR I, h. 99).

⁹ Vezi M. Sălă, *op. cit.*, p. 145—146.

« unchi »), « tată vitreg » (h. 153, pct. 24) < scr. *ujko* (DLRM) « fratele mamei » (Vuk, p. 801).

UINĂ, s. f., « mătușă (soția unchiului) » (ALR I, h. 168, pct. 1, 5, 35, 40), « lele » (h. 203, pct. 18, 45, 69, 77, 840) < scr. *ujna* (DLRM) « soția fratelui mamei » (Vuk, p. 801).

VOBITĂ¹, s. f., « sfeșanie » (ce se face în fiecare lună) (ALRM II, h. 248, pct. 36, 47, 76) < scr. *vodica* « apă sfințită, aghiasmă » (vezi Vuk, p. 71–72).

ZĂBUNÎ (a), vb. tranz. și refl., « a ameți » (ALR I, h. 135, pct. 28, 49, 69): « mă zăbunesc la cap ». În pct. 40 s-a notat varianta *a zubuni*: « s-o zubunit ». Cuvîntul a fost notat și cu sensul « a aiura » (ALR II, h. 108, pct. 36, 47), de la care s-a format pe teren românesc subst. *zăbuneală* « aiureală » (ALR II, p. 54, m. n., întrebarea 4167, pct. 28, 49). Verbul provine din scr. *zabuniti* (se) « a (se) încurca », « a (se) flstîci » (Vuk, p. 172).

ZĂMORIÎ, vb. intr., « a obosi ». A fost notat numai part. trecut (ALR I, h. 102, pct. 1): « mi-s zămortt. Verbul este împrumutat din scr. *zamoriti* « idem » (Vuk, p. 193).

ĐIMÎȘCĂ², s. f., « franzeluță » (ALRT, pct. 2, p. 2) < scr. *zemička* « idem ».

ZVON, s. n., « clopot » (ALR II, p. 91, h. 181, pct. 36): « boata dila zvon » (limba clopotului). Cu acest sens cuvîntul este un împrumut din scr. *zvono* (CADE), cu același sens (Vuk, p. 213).

B. Cuvînte de altă origine intrate în limba romînd prin intermediul limbii sîrbocroate

a) Cuvînte de origine turcă

BUDĂC, s. n., « tîrnăcop » (ALR s. n., h. 27, pct. 47, 53). Cuvîntul este notat numai în aceste două puncte din Banat, ceea ce constituie un argument în favoarea faptului că este un împrumut prin intermediul sîrbocroat (Cf. scr. *budak* < tc. *budak* « creangă, ramură », vezi Rj. JAZU, p. 707, Mallouf I, p. 226)³.

BÚJE, s. f., « măciulie » (ALR s. n., h. 197, pct. 53): « buje de mac ». Este scr. *buda*, care înseamnă, printre altele, « băț cu măciulie » și provine din tc. *büğü* « cub », « zar » (vezi Rj. JAZU I, p. 716).

BURGHÎE⁴, s. f., « burghiu » (ALR s. n., h. 561), răspîndit în Banat și sud-vestul Ardealului, a intrat în romînd tot prin mijlocire sîrbească. Aceasta o dovedește genul feminin al acestui cuvînt în regiunea amintită — cf. scr. *burgija* — în timp ce în restul teritoriului, unde a intrat direct din turcă, e de genul neutru. În scr. provine din tc. *burgu* « idem » (vezi Rj. JAZU I, p. 740, Mallouf I, p. 227).

BÚRMĂ, s. f., « străgălie » (ALR s. n., h. 351, pct. 76). Provine din scr. *burma* « inel », « verighetă », împrumutat din tc. *burma* « șurub » (DA, Mallouf I, p. 227).

¹ Vezi harta nr. 1.

² Etimologia acestui cuvînt a fost dată de E. Petrovici în ALRT, p. 317.

³ T. Teaha, notează acest cuvînt în regiunea Crișana și îl consideră împrumutat din magh. *budak*, ceea ce, de asemenea, nu e cu desăvîrșire exclus; dar provenit din maghiară, cuvîntul ar trebui să aibă o arie mai întinsă. (Vezi T. Teaha, *op.cit.*, p. 123). DA, Scriban, CADE, DLRM trimit însă la scr. *budak*.

⁴ Vezi harta nr. 3.

● CĂLĂI, s. m., «cositor» (ALR s. n., h. 575, pct. 2). Provine din tc. *kalay*, prin mijlocirea sîrbească *kalaj* (DA). Forma *calais*, notată tot în acest punct, este fie o contaminare cu verbul *kalajisati* «a cositori» (vezi Vuk, p. 269), fie o înțelegere greșită a subst. scr. *kalajs* < *kalajisati*, care denumește pe cel ce se ocupă cu cositoriul (vezi Rj. JAZU IV, p. 763, Mallouf II, p. 951).

● CÎLÎM, s. m., «scoartă de pereți» (ALR II, p. 138, m. n., întrebarea 3901, pct. 36, 47, 76). Forma cu *ci*¹ nu se poate explica decît prin scr. *čilim* «covor» < tc. *kilim*, *kelim* «idem» (Rj. JAZU II, p. 137, Mallouf II, p. 111). În restul teritoriului întîlnim numai forma *chilim*, intrată direct din turcă, sau prin intermediul limbii bulgare (DA).

● COS, adj. sau subst., «spîn» (ALR II, p. 19, m. n., întrebarea 6435, pct. 105). S-au mai notat variantele *cioș*² (pct. 36), *ciuș* (pct. 76) și *cioșăc* (pct. 47). Este un împrumut din scr. *cosa* (*cosast*, *cosat*, *cosav*) < tc. *köse*, *kjöse* «idem» (vezi Rj. JAZU II, p. 142, Mallouf II, p. 1132).

● IERŪGĂ, s. f., «stăvilă sterpă» (ALR s. n., h. 152, pct. 27). Provine din scr. *jaruga* < tc. *jaruk* «despicătură, șanț, loc săpat» (DA, Mallouf II, p. 1453).

● IORGÂN³, s. n., «plapumă» (ALRM II, h. 358). Cuvîntul formează două arii, una în Banat (pct. 2, 29, 36, 47, 76) și alta în Muntenia (pct. 605, 686, 769). DA trimite, pe bună dreptate, atît la sîrbocroată, cît și la bulgară. În Banat cuvîntul constituie un împrumut din scr. *jorgan* < tc. *yorgan* (DA, Mallouf II, p. 1480).

● JIGĂRIȚĂ, s. f., «plămîni» (ALR I, h. 45, pct. 1, 28, 30, 40, 77, 79 și ALRM I, h. 68). Etimologia acestui cuvînt trebuie căutată în scr. (*bela*) *džigerica* «idem» < tc. *ak ğiger* (Mallouf, I, p. 373). În stabilirea etimologiei e demn de luat în seamă răspunsul din pct. 40: «jigăriță elea albe». Cuvîntul *džigerica* este împrumutat în turcă din persană (*džiger*; vezi Rj. JAZU III, p. 536)⁴.

● RĂCHIE, s. f., «rachiu» (ALRM s. n., h. 163, în tot Banatul). Genul feminin al acestui cuvînt constituie indiciu sigur că este un împrumut din scr. *rakija* «idem» (Vuk, p. 655), provenit din tc. *raky*.

● SPĂILŪC⁵, s. n., «avere», «moșie» (ALR II, h. 371, pct. 36): «cămară de spăiluc» (conac boieresc). Este împrumutat din scr. *spahiluk* «idem» (Tolstoi p. 896), iar aceasta din tc. *spahilyk* «idem» (Mallouf, I, p. 593).

● ȘEGÎRT, s. n., «ucenic» (ALR s. n., h. 500, în tot Banatul)⁶. Provine din scr. *šegrt* «idem» (Vuk, p. 864), împrumutat din tc. *šakird* «elev», «ucenic» (Mallouf, I, p. 638).

● ZĂICÎN, s. n., «ulei», «unt vegetal» (ALRM II, h. 179, pct. 2). Are la bază pe scr. *zejtin* «idem» (TDSR, p. 240), împrumutat din tc. *zejtin* «idem» (Tiktin, Mallouf, I, p. 582).

● ZĂNĂTĂRI, s. m., «meseriaș» (ALR s. n., h. 499, pct. 29). Este un derivat românesc de la cuvîntul *zănat*, «meserie», împrumutat din sîrbocroată (Tiktin,

¹ *Chi* nu trece în Banat la *ci*. Vezi ALRM II, h. 284. Cf. și cuvintele *bichîță*, *răchie*, discutate în această lucrare.

² I. Popovici, *op. cit.*, p. 18, explică această formă ca fiind rezultată din analogia cu cuvîntul românesc *moș*.

³ Vezi harta nr. 3.

⁴ Despre etimologia cuvîntului *jigăriță* vezi și B. Cazacu, *Les dénominations du foie et des poumons*, în «Bulletin linguistique», IX, 1941.

⁵ Se pronunță *spă-i-luc*.

⁶ Vezi harta nr. 2.

CADE). În sîrbocroată cuvîntul e de origine turcă¹; cf. tc. *sanat* (*zanat*) «idem» Mallouf I, p. 207).

b) Cuvinte de origine maghiară

COCIĂȘ², s. m., «vizitiu» (ALR s. n., h. 281). Cuvîntul este atestat doar în punctul 29 cu acest fonetism. În restul Banatului și în Ardeal este notată forma *cociș*, împrumutată direct din maghiară (DLRM). Forma *cociaș* se datorește intermediului sîrbesc (DA). Cf. și *kočijaš* în pct. [25].

PĂSOȘ, s. n., «bilet de vite» (ALR s. n., h. 32, pct. 47). Cuvîntul este atestat doar într-un singur punct și este, de asemenea, împrumutat prin mijlocirea sîrbească (cf. scr. *pasoš*, în pct. 37; vezi și TDSR, p. 586). Împrumutul direct din maghiară are forma *pășuș* (vezi CADE: *pășuș* < magh. *paszus*) și este răspîndit pe o arie întinsă formată din Ardeal, Crișana și nord-vestul Banatului.

c) Cuvinte de origine germană

RERNĂ, s. f., «rulă» (ALR II, m. n., întrebarea 3883, pct. 47, 53). Este scr. *erna* (TDSR) «cuptor», împrumutat din germ. *Rohren* «burlan».

ȚIGLĂ, s. f., «cărămidă» (ALR II, p. 125, h. 242, pct. 29, 47). Cu acest sens cuvîntul este atestat numai în partea de sud-vest a Banatului. Din această cauză, pentru a-l explica, trebuie să recurgem la mijlocirea sîrbească³ (vezi Rj. JAZU *cigla* «cărămidă» < germ. *Ziegel* < lat. *tegula*). Vezi și țiglar, s. m., «cărămidar» (ALR s. n., h. 515), răspîndit în aceeași arie.

d) Cuvinte de origine italiană

CĂPĂRĂ, s. f., «logodnă», «arvună» (ALR II, p. 79, h. 158, pct. 27, «flăcăul dă bani drept căpară»). Provine din scr. *kapara* < it. *caparra*⁴ (DA). În același punct (pe h. 157) este notat și răspunsul să *căpărește* «se logodește». Pentru a explica acest verb, care poate fi un derivat românesc, Tiktin trimite la scr. *kapar(is)ati* «a se logodi».

ORMÂN, s. n., «dulap» (ALR II, p. 136, m. n., întrebarea 3891, pct. 47), «ladă» (pct. 2, ALR II, p. 136, m. n., întrebarea 3893). Rj. JAZU explică etimologia scr. *orman* ca fiind comună cu a variantei sale *ormar* (Rj. JAZU, IX, p. 172), pe care îl derivă din lat. *armarium* sau it. *armario*.

e) Cuvinte de origine greacă

PĂSŪI, s. m., «fasole» (ALR II, p. 110, m. n. întrebarea 2801) este împrumutat din scr. *pasulj* (Vezi CADE, sub *păsulă*) «idem», provenit din grec. *φάσολος* (Rj. JAZU IX, p. 691)⁵.

¹ Etimologia lui *zanat* a dat-o Vasile Bogrea în «Dacoromania», III p. 740. Necunoscînd aria acestui cuvînt, el numai a presupus intermediul sîrbocroat.

² Se pronunță *co-ci-iaș*.

³ Cf. *cigla* în pct. [25], [37].

⁴ It. *caparra* este probabil format din *cipo* + *arra* < lat. *arrhū* «arvună». Vezi F. Palazzi, *Novissimo Dizionario della lingua italiana*, Milano, 1939.

⁵ Rj. JAZU admite și o cale mai lungă pentru pătrunderea acestui cuvînt în limba sîrbocroată și anume scr. *pasulj* < germ. *phasol* < lat. *phaselus* < gr. *φάσολος*.

PROȚĂ, s.m., «protopop» (ALR II, p. 93, h. 186, pct. 27, 29, 36, 47, 76) are la origine pe scr. *prota* «idem», prescurtare a scr. *protopop* < gr. πρωτόπαπας.

C. Calcuri

a) Calcuri lexicale

OCHIU-AL-ORB «tîmplă» (ALR I, h. 14, pct. 1, 5, 9, 24). Formează o arie îngustă în sudul Banatului. Provine din calchierea scr. *slepoočica*, *slepoko* «idem», formate din adj. *slep* «orb» și subst. *oko* «ochi» (vezi Vuk, p. 68).

b) Calcuri semantice

CÎNĂRĂ, s.f., «mireasă» (ALR I, h. 255, pct. 5, 26, 30, 35, 40, 70). Cuvîntul romînesc a căpătat acest sens sub influența scr. *mlada* «tînără», «mireasă», forma feminină (substantivală) a adj. *mlad* «tînăr». Vuk, p. 375).

FRÎJE (a), verb tr., (ALR I, h. 250, oct. 36), a căpătat sensul «a distila, a fierbe rachiul» sub influența expresiei din sîrbocroată *peći rakiju* (pct. 37). În aceeași expresie și verbul *a prefrije*, format după modelul scr. *prepeći*, are ca și acesta din urmă sensul «a redistila, a fierbe a doua oară rachiul» (vezi h. 252, pct. 36, *prăfrig* și pct. 37, *prepețem*).

PÊRIE, s.f., «dărac» (ALR s.n., h. 260, pct. 36). Acest sens este împrumutat de la cuvîntul sîrbocroat *četka* «perie», «dărac», notat și în pct. 25. Tot în pct. 36 (h. 261) este notat și verbul *a peria* «a dărați».

★

Examinînd cuvintele cuprinse în listele de mai sus, observăm că ele constituie împrumuturi din domeniile cele mai variate. În majoritatea lor aceste împrumuturi sînt substantive și se referă la:

1. Părți ale corpului omenesc și boli ale lui: *bobric*, *jigăriță*, *lopătiță*, *pirpor*, *slăbină*, *ćeme*¹.

2. Relații între oameni: termeni de rudenie și de adresare: *brată*, *dedă*, *divăr*, *gost*, *secă*, *strină*, *tetac*, *tetă*, *uică*, *uină*.

3. Obiecte gospodărești: *čilim*, *coșeg*, *colăriță*, *iorgan*, *orman*, *poniavă*, *sănduc*.

4. Instrumente, unelte, părți ale lor: *bravă*, *budac*, *burghie*, *burmă*, *cazaică*, *reză*, *slăvină*, *șarcă*, *zvon*.

5. Materiale de construcție, părți ale construcțiilor gospodărești și ale atelajului agricol: *bulvan*, *clet*, *grăie*, *pod*, *pomočiță*, *potegă*, *țiglă*.

6. Agricultură, pomărit, păstorit, industrie casnică: *călai*, *cliuc*, *dărap*, *guzîină*, *lom*, *pașoș*, *renă*, *slog*, *torină*, *tuluz*.

7. Alimente, băuturi: *răchie*, *zăicin*, *dimișcă*.

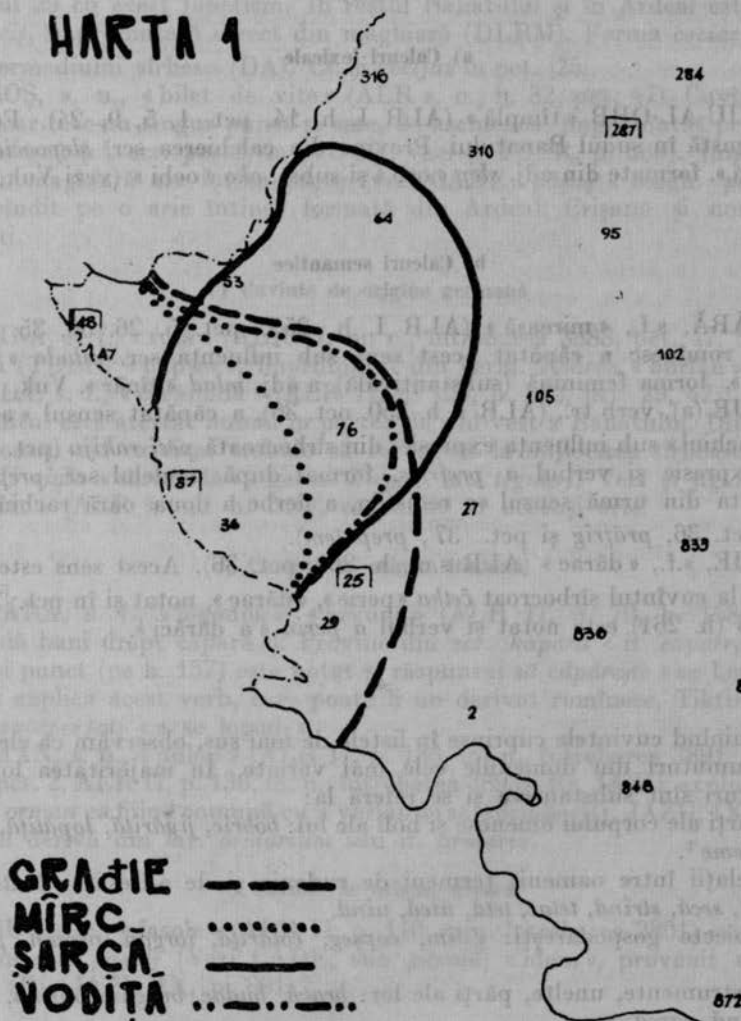
¹ În această grupare tematică nu au fost incluse calcurile.

8. Termeni sociali, ocupații: *babiță, cociaș, doichine, pilari, șegirt, șumari, zănătari.*

9. Natura înconjurătoare: *ierugă, pesăc.*

10. Plante: *bichiță, buje, gai, mleșe, loză, șibe.*

HARTA 1

11. Noțiuni abstracte: *căpară, mah, snagă, spăiluc, sudină.*

12. Terminologia bisericească: *protă, vodiță.*

13. În lucrare au fost discutate și câteva adjective: *butăv, citav, cos, mîrc, mîrșav, rid.*

14. Cîteva verbe: *a milui, a toși, a trîcni, a zăbuni, a zămori.*

15. Două adverbe: *baș, naocol.*

În ceea ce privește răspîndirea teritorială a acestor împrumuturi, se poate constata că ele nu sînt repartizate uniform. Majoritatea ariilor nu cuprind întreaga regiune Banat, ci, așa cum se poate vedea din harta nr. 1, pornesc din partea de sud-vest a Banatului.

HARTA 2

Există însă un număr însemnat de cuvinte care cunosc întrebuințare generală în Banat (vezi h. nr. 2, aria lui *șegîrt* și h. nr. 3, aria lui *iorgan*) sau depășesc limitele acestei regiuni, cuprinzînd și Ardealul de sud-vest (vezi h. nr. 2, ariile lui *loză* și *ponlavă*) sau partea nord-vestică a Olteniei¹ (vezi h. nr. 3, aria lui *slăvină*).

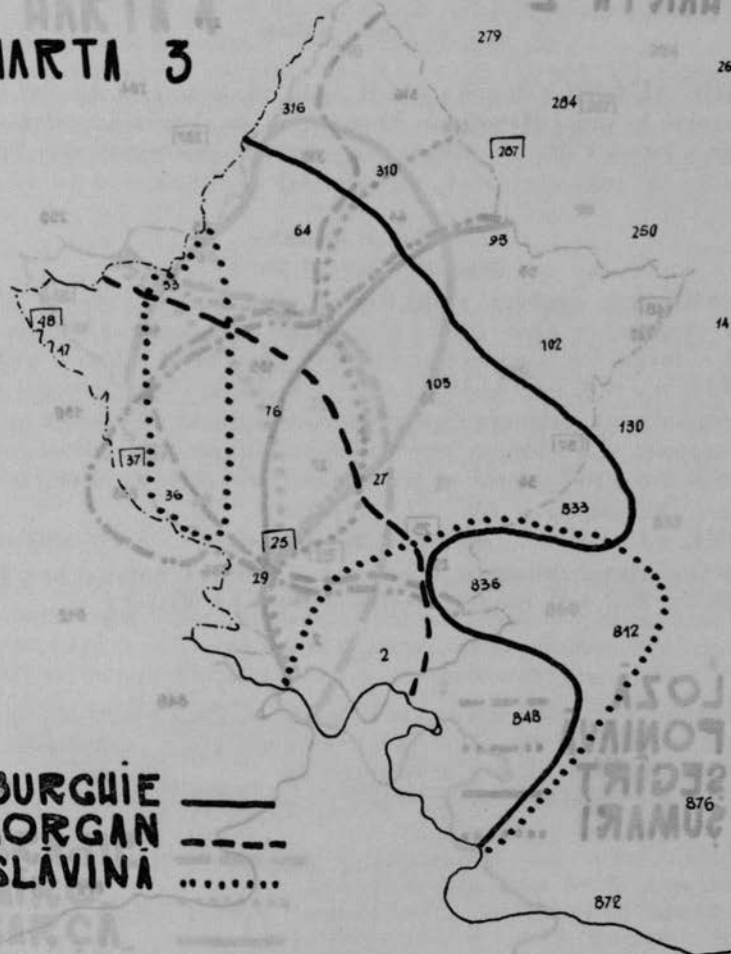
¹ Despre pătrunderea sirbismelor din Banat în Oltenia vezi M. Gregorian, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Banatul răsăritean*, teză de doctorat, Ramuri, Craiova, 1938, p. 21—23. La p. 80—81, se dă și o listă de cuvinte pe care autorul le consideră de origine sirbocroată, pătrunse din Banat în Oltenia.

Foarte mic este numărul acelor cuvinte ale căror arii cuprind, pe lângă Banat, nord-vestul Olteniei și sud-vestul Ardealului (vezi h. nr. 3, aria lui *burghie*).

Densitatea și răspindirea împrumuturilor din sîrbocroată poate fi urmărită pe h. nr. 4. Pătrățele mai mărunte arată o frecvență mai mare a acestor împru-

HARTA 3

BURGHIE ———
IORGAN - - - - -
SLAVINĂ
 2

muturi, cele mai mari, o frecvență mai scăzută. Linia continuă reprezintă limita de extindere a cuvintelor studiate iar cea întreruptă este trasată avîndu-se în vedere cuvinte ca *bic*, *comindă*, *gîrclean*, *otcos*, *ortac*, *pecar*, *plast*, *rudă* etc., cuvinte

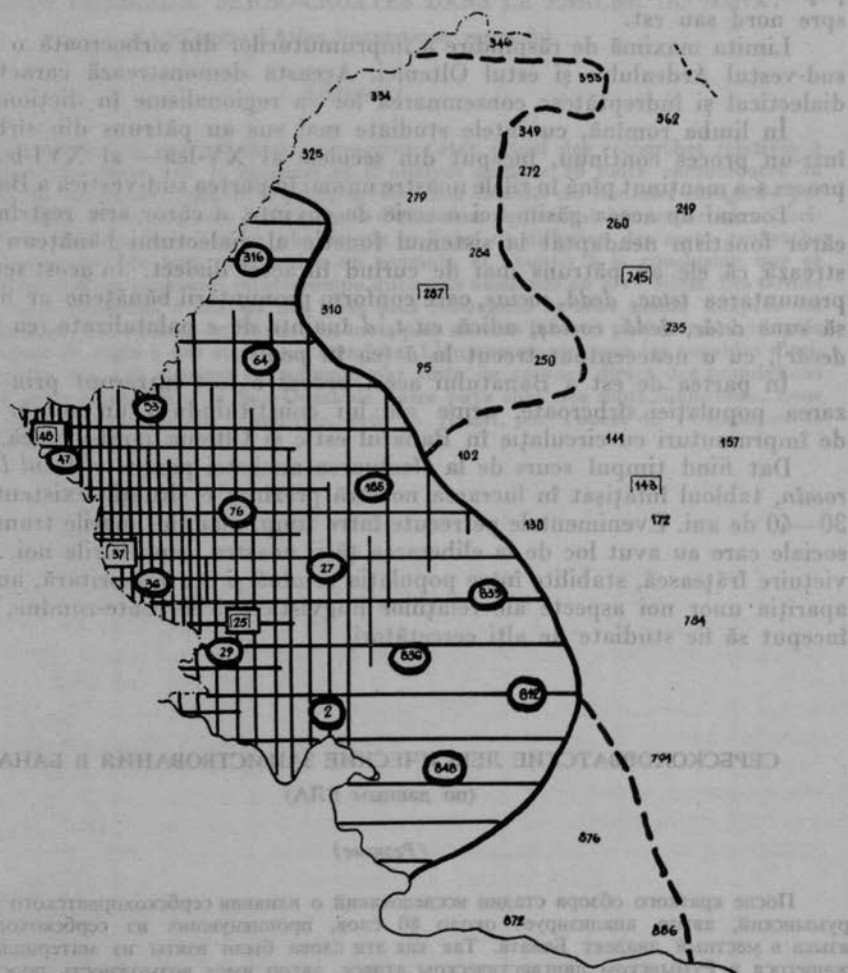
¹ Harta nr. 4 a fost obținută prin suprapunerea ariilor cuvintelor discutate în lucrare și extrase din ALR II, ALRM II, ALR s.n. și ALRM s.n.

prezente în *Atlas* dar nediscutate în cursul lucrării, originea lor pur sîrbocroată pîrîndu-ne îndoielnică ¹.

★

Pe baza faptelor expuse mai sus, se poate constata că împrumuturile sîrbocroate în limba romînă sînt numeroase și se referă la cele mai variate domenii.

MAPA 4.

Ele reflectă relațiile strînse, statornicite între populația romînească și minoritatea națională sîrbocroată din regiunea Banat, ca urmare a conviețuirii lor îndelungate.

Prin intermediul limbii sîrbocroate au pătruns în graiurile romînești din această parte a țării un număr însemnat de cuvinte din alte limbi, în special

¹ DLRM consideră toate aceste cuvinte ca fiind împrumutate din sîrbocroată.

din turcă. O atenție deosebită o merită studierea elementelor maghiare și germane transmise prin filieră sîrbocroată. Dar pentru cercetarea cu succes a acestei probleme sînt absolut necesare studii amănunțite cu caracter istorico-geografic. Un prim pas în această privință l-ar constitui alcătuirea unei hărți a tuturor graiurilor din regiunea Banat.

Împrumuturile din sîrbocroată în romînă nu sînt răspîndite în mod uniform. Ele sînt mai dese în partea de sud-vest a Banatului¹, unde contactul dintre populația sîrbocroată și romînă este mai strîns, mai rare cu cît ne depărtăm spre nord sau est.

Limita maximă de răspîndire a împrumuturilor din sîrbocroată o formează sud-vestul Ardealului și estul Olteniei. Aceasta demonstrează caracterul lor dialectical și îndreptățesc consemnarea lor ca regionalisme în dicționare.

În limba romînă, cuvintele studiate mai sus au pătruns din sîrbocroată într-un proces continuu, început din secolele al XV-lea — al XVI-lea. Acest proces s-a menținut pînă în zilele noastre numai în partea sud-vestică a Banatului.

Tocmai de aceea găsim aci o serie de cuvinte, a căror arie restrînsă și al căror fonetism neadaptat la sistemul fonetic al dialectului bănățean demonstrează că ele au pătruns mai de curînd în acest dialect. În acest sens cităm pronunțarea *tetac*, *dedă*, *coțiaș*, care conform pronunțării bănățene ar fi trebuit să sune *četăc*, *dedă*, *coșiaș*, adică cu *t*, *d* înainte de *e* palatalizate (ca în *țeme*, *devăr*), cu *a* neaccentuat trecut la *ă* (ca în *pesăc*).

În partea de est a Banatului acest proces a fost întrerupt prin romanizarea populației sîrbocroate, urme ale lui constituindu-le un număr restrîns de împrumuturi cu circulație în Banatul estic și Oltenia nord-vestică.

Dat fiind timpul scurs de la efectuarea anchetei pentru *Atlasul lingvistic romîn*, tabloul înfățișat în lucrarea noastră prezintă o situație existentă acum 30—40 de ani. Evenimentele petrecute între timp, mai ales marile transformări sociale care au avut loc de la eliberarea țării noastre, raporturile noi, de conviețuire frățească, stabilite între populația romînă și cea minoritară, au dus la apariția unor noi aspecte ale relațiilor lingvistice sîrbocroate-romîne, care au început să fie studiate de alți cercetători.

СЕРБСКОХОРВАТСКИЕ ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В БАНАТЕ

(по данным РЛА)

(Резюме)

После краткого обзора стадии исследований о влиянии сербскохорватского языка на румынский, автор анализирует около 80 слов, проникнувших из сербскохорватского языка в местный диалект Баната. Так как эти слова были взяты из материала, содержащегося в Румынском лингвистическом атласе, автор имел возможность проследить и их территориальное распространение. Помимо этого, в статье анализируется и давность проникновения этих слов в румынский язык и, на основе фонетического критерия и ареала распространения слов, автор приходит к выводу, что они проникли благодаря непрерывному процессу, начавшемуся еще в XV веке. Более новые слова имеют менее распространенный ареал и не адаптированы полностью к фонетической системе банатского диалекта, в то время

¹ E de remarcat la aceste cuvinte și identitatea de sens a lor cu acela al cuvintelor sîrbocroate din care provin.

как более старые из них обычно хорошо адаптированы и имеют более обширный ареал. Автор отмечает также, что слова сербскохорватского происхождения, проникнувшие в румынский язык благодаря прямому контакту между румынским и сербскохорватским населением в юго-западной части страны, являются диалектическими и их максимальный ареал распространения охватывает помимо Баната еще и западную часть Олtenии и юго-запад Трансильвании.

EMPRUNTS LEXICAUX SERBO-CROATES DANS LE PARLER DU BANAT

(d'après l'Atlas linguistique roumain)

(Résumé)

L'auteur commence par présenter brièvement l'état actuel des recherches relatives à l'influence du serbocroate sur le roumain et il analyse quelque 80 mots serbocroates du dialecte roumain du Banat. Comme il s'agit de vocables extraits du matériel enregistré par l'Atlas Linguistique Roumain, cela lui a permis d'examiner également leur répartition territoriale. L'étude utilisant le critérium phonétique et l'aire de diffusion des mots, recherche également l'ancienneté de leur pénétration en roumain et aboutit à la conclusion que ce phénomène résulte d'un processus ininterrompu qui a pris naissance au XVe siècle. Les termes plus récents sont répandus à travers des aires plus restreintes et sont moins adaptés au système phonétique du dialecte du Banat; les mots plus anciens lui sont parfaitement adaptés et correspondent de règle à des aires plus étendues. L'auteur montre que les vocables d'origine serbocroate qui ont pénétré en roumain par suite du contact direct des populations roumaine et serbocroate dans le Sud-Ouest de notre pays sont des mots dialectaux. Leur aire d'expansion maximum est constituée, outre le Banat, par l'ouest de l'Olténie et le sud-ouest de la Transylvanie.

Центр из самых трудных вопросов — но отнюдь не в том, почему —
влияние сербскохорватского языка на румынский язык в юго-западной части страны.

Воспользовавшись достижением из области лингвистики, автор анализирует около 80 слов сербскохорватского происхождения, проникнувшие в румынский язык благодаря прямому контакту между румынским и сербскохорватским населением в юго-западной части страны. Как это позволило исследовать также их территориальное распространение, а также и степень их адаптации к фонетической системе румынского диалекта Баната.

Из материала собранного автором в 1901 г. в юго-западной Добрудже, автор делает вывод, что процесс проникновения сербскохорватских слов в румынский язык — процесс непрерывный, который начался в XV в. и продолжается до сих пор.

Вопрос о времени проникновения сербскохорватских слов в румынский язык автор рассматривает в связи с анализом 80 слов сербскохорватского происхождения, проникнувших в румынский язык благодаря прямому контакту между румынским и сербскохорватским населением в юго-западной части страны.

См. Р. В. Афанасьев, *Древне-славянское влияние на русский язык*, М., 1901, стр. 70; Р. В. Афанасьев, *Русский язык и славянские языки*, М., 1901, стр. 100; Р. В. Афанасьев, *Русский язык и славянские языки*, М., 1901, стр. 100.

Вопрос о времени проникновения сербскохорватских слов в румынский язык автор рассматривает в связи с анализом 80 слов сербскохорватского происхождения, проникнувших в румынский язык благодаря прямому контакту между румынским и сербскохорватским населением в юго-западной части страны.

См. Р. В. Афанасьев, *Древне-славянское влияние на русский язык*, М., 1901, стр. 70; Р. В. Афанасьев, *Русский язык и славянские языки*, М., 1901, стр. 100; Р. В. Афанасьев, *Русский язык и славянские языки*, М., 1901, стр. 100.

Вопрос о времени проникновения сербскохорватских слов в румынский язык автор рассматривает в связи с анализом 80 слов сербскохорватского происхождения, проникнувших в румынский язык благодаря прямому контакту между румынским и сербскохорватским населением в юго-западной части страны.